

Cumhuriyet Döneminde Ayaş İlçesinin İdari Yapısı Ve Nüfusu (1923-1980)*

Bilal TUNÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Asst. Prof., Agri Ibrahim Cecen University

ORCID: 0000-0001-5361- 8494

btunc@agri.edu.tr

Öz

Bu çalışmada, İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatısında yer alan Ayaş ilçesinde Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar idari alandaki düzenlemelerle nüfusun tarihsel gelişimi, şehrsel ve kırsal nüfus, yoğunluğu ve dağılışı üzerinde durulmaktadır. Bilindiği üzere, İç Anadolu Bölgesi'nin alan bakımından büyük şehirlerinden ve Türkiye'nin başkenti Ankara'nın ilçelerinden birisi olan Ayaş, tarih boyunca başta Hititler, Frigyalılar, Galatlar ve Romalılar olmak üzere birçok kültür ve uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Böylesine önemli olan yerleşim alanında tarih boyunca idari alanda birçok düzenlemeler yapılmış ve bu durum doğal olarak nüfusu da etkilemiştir. Bilhassa idari alandaki düzenlemelere bağlı olarak Ayaş'ın nahiye ve köylerinin statülerinde birtakım değişikliklerin ve yeniliklerin yapılması zorunlu hale gelmiştir. Bu durum, doğal olarak nüfus artış hızını da etkilemiştir. Bu eser başta arşiv kayıtları, Resmî Gazete ve TÜİK verileri olmak üzere; araştırma ve inceleme eserlerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ayaş, Düzenleme, İdari Yapı, Nüfus.

Administrative Structure and Population of Ayas Province in the Republican Era (1923-1980)

Abstract

This study deals with Ayas where is located in the district of the North Anatolian Region and historical development of the population from the proclamation of the Republic to the day-to-urban and rural population, sex and age structure, density and distribution. As known, Ayas as one of the Central Anatolian Region's major cities in terms of field and one of Turkey's capital Ankara's province, has hosted many cultures and civilizations, including the Hittites, the Phrygians, the Galatians and the Romans throughout history. In Ayas, there have been many

Regulations in the administrative area throughout history and this situation naturally affected the population. It has become compulsory to make some changes and innovations in the status of Ayas' towns and villages depending on the administrative arrangements in particular. This situation, naturally, also affected the rate of population growth. This work was created mainly archive records, Official Gazette and TSI data and by research and investigation works.

Key Words: Ayas, Regulation, Administrative Structure, Population.

*Bu çalışma 7-8 Mayıs 2018 tarihleri arasında düzenlenen Ankara'da düzenlenen "Ayaş Sempozyumu" konulu çalışmadan sunulan tebliğden genişletilerek hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Arka Plan

Bilindiği üzere, nüfus ve idari yapı alanındaki düzenlemeler bir idari birim ile alakalı en gerçekçi bilgileri verir. Nüfus, yeryüzünde belirli bir alan üzerinde vilâyet, kaza, nahiye gibi idari birim ya da köy, kasaba ve şehir gibi hudutları tam bir biçimde belirlenmiş bir yerde, belirli bir zaman aralığında ikamet etmiş olan insanların toplam sayısını ifade etmektedir. Kısaca nüfus denilen olgu, belli bir alanda ve belli bir zamanda yaşayan insanların oluşturmuş olduğu sayıdır (Özgür, 2011: 1). İdari yapı ise, kentlerin, kırsal bölgelerin yani ülkelerin ve şehirlerin tüm İktisadi-sosyal sistemin incelenmesini içeren bir kavramdır (Ortaylı, 2008: 17). Bu nedenle, illerin veya daha küçük birimlerin idari düzenlemeleri veya değişiklikleri bu kapsamda yapılmaktadır.

Ankara'nın önemli ilçelerinden birisi olan Ayaş kazasının nüfus ve iskân alanları ile alakalı ilk bilgiler H. 979 / M. 1571- 1572 tarih ve 74 numaralı Ankara mufassal tahrir defterinde yer almaktadır. Adı geçen defterden elde edilen bilgilere göre, 1572 yılında Ayaş'ta 50 adet köy vardır ve geniş alanlara sahip bir ilçedir. Bu bilgilerden sonra 1840 yılına ait olan temettuat defterinde ise ilçenin köy sayısının azaldığı ve 1 tanesi çiftlik olmak üzere 46 köye düştüğü anlaşılmaktadır. İlçenin yerleşim yerlerinin sayıca azalması şu nedenlere bağlanabilir: Ankara genelinde olduğu gibi Ayaş'ta da birtakım yerleşim alanlarının yetersiz koşullardan dolayı iskân dışı bırakılması ve çeşitli nedenlerden dolayı bazı yerleşim alanlarının kesin bir biçimde birleştirilmesidir (Karaman, 2006: 24). Benzer duruma Cumhuriyet döneminde de çok sık bir biçimde rastlanmaktadır.

Ayaş'ın bugün modern anlamda bilinen idari düzenlemeleriyle ilgili ilk çalışmaları 1844 yılından sonra yapılmaya başlanmıştır. Bilhassa Osmanlı'nın son dönemlerinde hukuki yönetici olarak kadıların sosyal alandaki görevi ciddi bir biçimde azaldıktan sonra Ayaş'ta coğrafi alanın tam bir biçimde belirlendiği yeni bir mali ve idari yapı ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda 1831 nüfus sayımları da bu tür düzenlemelerden çok önce gerçekleştirilmiştir. Doğal olarak Osmanlılar döneminde yapılan her yeni idari düzenlemeler bağlamında Ayaş ilçesinin de sınırları ve yukarıda belirtildiği gibi köy sayılarında değişmeye yol açmıştır. Bu da, doğal olarak ilçenin nüfusunu ciddi bir biçimde azaltmıştır (Yücekaya, 2004: 2).

Bu durum, ilçenin hem nüfus hem de idari yapılarında önemli değişimlerin yaşanmasını zorunlu kılmıştır. 1831 yılı nüfus verilerine göre, Ayaş'a ait 45 köy ve 1 çiftlikte bulunan toplam hane sayısı 2.682'dir. Bu hanelerde tahminen 13.410 kişi yaşamaktadır. Ayaş'ın köyleri içinde en büyüğü 414 hanesi, 3 mahallesi ile Güdül'dür. Güdül'de yaklaşık 2.070 kişi yaşamaktadır. Güdül'ü 377 hane ve 10 mahalle ile Uruş köyü takip etmektedir. Uruş'ta yaklaşık 1.885 kişi yaşamaktadır. Ayaş'ın üçüncü büyük köyü Yeregümü'dür. Yeregümü'de 6 mahallede 188 hane kayıtlıdır ve

buranın toplam nüfusu 940 olarak tespit edilmiştir. Bu sayımlara göre, Ayaş'ın dördüncü büyük köyü Keşanus'dur. 173 hane ve 2 mahalleden oluşan Keşanus köyünde yaklaşık 865 kişi yaşamaktadır. Bu dört yerleşim biriminde kırsal nüfusun yaklaşık olarak % 43'ü yer almaktadır. Geriye kalan % 57'lik kırsal nüfus 42 yerleşim birimine dağılmıştır (Karaman, 2006: 29). Ayaş ilçesindeki idari alandaki değişimler ve nüfus artış ya da azalmaları Osmanlı son dönemlerinde yapılan bütün nüfus sayımlarında ve devlet salnamelerinde görülmektedir. Aynı durum Cumhuriyet'in ilk dönemi olan 1923 yılından çalışma alanımız olan 1980 yılına kadar aralıksız bir biçimde devam etmiştir.

1. Cumhuriyet Döneminde Ayaş İlçesinin İdari Yapısındaki Düzenlemeler

Osmanlı döneminden beri bir kaza olan Ayaş'ta 1907 yılında Merkez ve Güdül nahiyelerine bağlı köyleri dâhil toplam nüfusu 25.732 kişi olup, tamamı Müslüman'dır. Kazanın diğer bir özelliği de Osmanlı yönetiminde idari statüsünü kaybetmeyen ilçelerden birisi olmasıdır (<http://ayas.bel.tr/tr/ayas-tarihi.html> E.T. 17.04.2018). Yani Ayaş, Osmanlı'nın ilk dönemlerinden beri önemli bir kazadır ve idari yapısında birçok değişiklikler yapılmıştır. Bu durum, Cumhuriyet döneminde de devam etmiş ve kazanın idari yapısında çok önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda 1929 yılında Ankara vilâyetinin Ayaş kazasına merbut Dereli karyesi mezkûr kazadan alınarak aynı vilâyetin Beypazarı kazasına bağlanmıştır (Resmi Gazete, 23 Ekim 1929, Sayı: 1327, s.8423). İdari alanda değişikliklerin yaşandığı bu tarihlerde Ayaş ilçesinde kaymakam değişikliği de yaşanmıştır. Bu kapsamda 13 Mayıs 1930 tarihinde Ayaş kaymakamlığına Dört Yol kaymakamı Şefik Bey (Aydın) atanmıştır (Resmi Gazete, 6 Temmuz 1930, Sayı: 1538, s.9197).

Cumhuriyet döneminde yapılan idari düzenlemeler kapsamında bazen aynı il içerisinde bir idari birim bağlı bulunduğu ilçeden alınarak başka bir ilçeye bağlanırdı. Örneğin 11 Haziran 1931 tarihinde Ankara vilâyeti Merkez kazasının Zir nahiyesine merbut Gökler köyü mezkûr nahiyeden alınarak aynı vilâyetin Ayaş kazasına ilhak edilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 70.11.14; Resmi Gazete, 20 Haziran 1931, Sayı: 1827, s.555). Aynı şekilde Ankara vilâyetinin Zir nahiyesine bağlı Kayı köyü ile bu köye merbut Karkın ve Erkeksu Çiftlikleri de Zir Nahiyesinden alınarak Ayaş kazasına bağlanmışlardır (Resmi Gazete, 8 Mayıs 1932, Sayı: 2092, s.1436). Bunun dışında Ankara ili Merkez ilçesi Zir nahiyesine bağlı olan Gökçeler köyü Ayaş ilçesine bağlanmıştır (BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 63.15.5). Bunun gibi daha birçok gelişmenin varlığı, Ayaş'ta idari alanda çok sayıda düzenleme ve değişiklik olduğu çok açık bir biçimde ortaya çıkarmaktadır.

Yönetim alanındaki çalışmalar doğrultusunda 16 Temmuz 1933 tarihinde Ankara vilâyetinin Kızılcahamam kazasına bağlı Faruz köyü Ayaş kazası merkezine ve keza Kızılcahamam kazasına bağlı Meyvebükü ile Özcaltı

köyleri Ayaş kazasının Güdül nahiyesine ve Beypazarı kazasına merbut Akcekese ve Sorkun köyleri Ayaş kazasının Güdül nahiyesine ve Ayaş kazasına merbut Öz köyü de Beypazarı kazası merkezine bağlanmışlardır (BCA, Fon Kodu:30.11.1.0, Yer No: 79.24.11; Resmi Gazete, 15 Ağustos 1933, Sayı: 2478, s.2491). Bunun gibi 5 Mayıs 1935 tarihinde Beypazarı kazasının Gençali köyü bu kazadan alınarak Ayaş Kazasına bağlanmıştır (BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 95.11.19).

1935 yılı itibarıyla Ayaş'ta 2 adet nahiyeye yer almaktadır. Bunlardan birisi Merkez ve diğeri de Güdül Nahiyesidir. Dönem itibarıyla Merkez nahiyesinde yer alan köyler şunlardır: Afsar, Akkaya, Baş Ayaş, Baş Bereket, Bayat, Bayram, Boyalı, Çağ, Çanili, Çukurviran, Dastarlı, Evcı, Feroz, Gencali, Gökler, Günece, İlkan, Ilıca, Kadrobaşı (Yörük), Melal, Oltan, Orta Bereket, Salihler, Şeğlek, Tekke, Tizke, Yere Gömü, Zirkayı. Buradan da anlaşılacağı üzere Merkez nahiyeye bağlı toplamda 28 yerleşim birimi yer almaktadır.

1935 yılı nüfus verilerine göre, Güdül nahiyesine toplamda 19 adet idari birim bağlıdır. Bu idari birimler sırasıyla şunlardır: Güdül, Akça Kese, Adalı Kuzu, Çimder, Garipçe, Hacılar, Kalta, Kamanlar, Karacaveren, Karacaveren (Abaş), Kayı, Keşenoz, Meyve Bükü, Özcatlı, SarSağır, Sapanlı, Sarkum, Tahtacı Örencik ve Yelli (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, 1936: 12). 1940 yılında Ayaş genelinde bütün yerleşim birimlerinde 47 adet muhtarlık bulunmaktadır. 1935 yılında da 47 adet muhtarlık bulunan kazanın geçen beş yıllık süre içerisinde herhangi bir değişim olmamıştır. Yani kazanın idari birimleriyle muhtarlık sayılarında herhangi bir değişiklik olmamıştır (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1941: 56-57).

1945 yılı itibarıyla Ayaş'ta idari birimlerin sayısında azalmaların olduğu görülmektedir. 1940 yılında 29 adet köyü olan Merkez bucağının köy sayısı 1 azalarak 28'e düşmüştür. Günece köyünün idari birimlik yapısının düşmesiyle beraber adı geçen nahiyenin köy sayısı 28'e düşmüştür. Aynı şey Güdül nahiyesi için de geçerlidir. 1940 yılında 19 adet köyü bulunan Güdül nahiyesinin beş adet köyünün düşmesiyle beraber buranın köy sayısı 14'e düşmüştür. Bu dönemde Akçakese, Çimder, Kalta, Kayı ve Tahtacı Örencik köyleri Güdül'den alınmıştır. Böylece Güdül'ün 14 ve Ayaş ilçesinin de idari birim sayısı 43'e düşmüştür. Ayrıca 1940 yılında 47 adet muhtarlığı bulunan Ayaş'ın muhtarlık sayısı 42'ye düşmüştür (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1946: 33-34).

Ayaş'ın idari birimlerinde 1950 yılında hiçbir değişikliğin olmadığı görülmektedir. 1945'te olduğu gibi 1950'de Ayaş'ın Merkez ve Güdül olmak üzere 2 adet nahiyesi vardır ve nahiyelere bağlı toplamda 42 adet köy bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, 1961: 31). Aynı durum 1955 yılı için de geçerlidir ve Ayaş'ın 42 adet yerleşim yeri vardır. Lakin bazı yerleşim yerlerinin isimleri değiştirilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, 1961: 29-31). Türkiye'de yer adlarının değiştirilmesi işlemleri

cumhuriyetin ilk yıllarından beri yapılagelmiştir. Örneğin Yeregözü köyünün adı Sinanlı'ya dönüştürülmüştür. (Resmi Gazete, 3 Temmuz 1956, Sayı: 9348, s.14780).

Temmuz 1956 tarihinde Güdül nahiyesine bağlı Karacaviranabağ köyünün adı Ağbaş olarak değiştirilmiştir. Bunun gibi, 18 Temmuz 1957 tarihinde Merkez nahiyesine bağlı olan Melal köyünün adı da Ulupınar olarak yeniden düzenlenmiştir (Resmi Gazete, 12 Eylül 1958, Sayı:10005, s. 20134). 1965 yılında ise, Tiske köyünün adı Gökçebağ ve Dastarlı'nın adı Yağmurdede olarak değiştirilmiştir (Tunçel, 2000:27).

Ankara ilinde 1948 yılı itibarıyla ilçeler arasında birtakım yeni düzenlemelerin yapıldığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerinden açıkça görülmektedir. Yapılan bu düzenlemeler kapsamında Ankara ili Ayaş ilçesinin Tekke Köyüne bağlı Kızılcaköy Çiftliği arazisi Polatlı ilçesi Temelli Bucağının Türkobası Köyü Sınırı içine alınmıştır (Resmi Gazete, 22 Haziran 1948, Sayı: 6938, s.14219). Böylece adı geçen ilçenin sınırlarında bir daralma olmuştur. Aynı şekilde, 19 Haziran 1954 tarihinde Ankara vilâyeti Beypazarı kazası Merkez nahiyesine bağlı Uruş köyü ile Ayaş kazası Güdül nahiyesine bağlı Adalıkuzu köyleri, dolayısıyla iki kaza arası sınır, Dikmen doruğundan başlayarak, Akkırmı, buradan Armağan kuyusuna buradan Çavuşkayası ve bu kayadan Güdül Köprüsüne çekilecek hat olarak belirtilmiştir (Resmi Gazete, 29 Haziran 1954, Sayı: 8741, s.9727).

Cumhuriyet döneminde yapılan idari düzenlemeler kapsamında bazı idari birimlerin yapılarının değiştirildiği görülmektedir. Bu kapsamda, Ayaş kazası Merkez nahiyesine bağlı olan Gökler köyünün Göçmen mahallesi Tatlar adıyla yeni bir köy haline getirilmiştir (Resmi Gazete, 16 Ağustos 1954, Sayı: 8778, s.10046). Tatlar adıyla yeni bir köyün kurulmuş olması, yeni idari birimlerin yapılmasının gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Aynı şekilde kazaya bağlı olan Güdül nahiyesi, 7 Temmuz 1955 tarihinde tam teşekküllü bir nahiye haline getirilmiştir (Resmi Gazete, 4 Ağustos 1955, Sayı: 9069, s.12461).

Demokrat Parti iktidarının Türkiye Cumhuriyeti tarihine en büyük katkısı tapu ve kadastro alanında olmuştur. Bu dönemlerde ülke genelinde tapusu yapılmayan veya düzenlemesi olmayan hiçbir arazi bırakılmamıştır (Tunç, 2015: 27). Bu kapsamda Ayaş Kazasının Belediye hududu dışında kalan yerlerde (Bütün nahiye ve köyler dâhil) gayrimenkul malların 5602 sayılı Tapulama Kanunu hükümlerine göre tapulanmıştır (Resmi Gazete, 10 Ağustos 1955, Sayı: 9074, s.12499). 1955 yılında başlayan bu çalışmalar 1960 yılına kadar devam etmiştir.

Ayaş ilçesinde yapılan sınır değişiklikleri kapsamında 12 Haziran 1956 tarihinde Merkez nahiyesine bağlı Gökler köyü ile Merkez kazasının Zir Nahiyesine bağlı Anayurt Köyü bölgesindeki iki kaza arası sınır, Derinhark, Bekçi Mehmet'in tarlası, Harkyatak, Tilkiini, Kuzuyatağı - İkipınar, Kamanmaşadı, Bekir'in yatağında sona eren hat olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu değişiklikler, aralıksız olarak yapılmaya devam

edilmiştir (Resmi Gazete, 28 Temmuz 1956, Sayı:9367, s. 15198). Bu durum idari alanda yapılan değişikliklere ne kadar önem verildiğini göstermesi bağlamında anlamlıdır.

21 Haziran 1957 tarihinde Ayaş'a bağlı olan Güdül nahiyesi tam teşekküllü bir ilçe haline getirilmiştir. Yeni ilçenin oluşmasıyla beraber Ayaş ilçesine bağlı olan Adalıkuzu, Ağbaş, Akçakise, Garipçe, Hacılar, Kamanlar, Karacaviran, Keşanöz, Meyvabükü, Özçaltı, Sapanlı, Sorgun, Afşar, Boyıhk (Boyalı), Çağa, Çukurören, Çuku, İlhan (İlhanköy), Kadıobası ve Cimder köyleri yeni ilçeye bağlanmıştır (Resmi Gazete, 27 Haziran 1957, Sayı:9644, s.17438). Söz konusu 18 köyün Güdül ilçesine bağlanmasıyla beraber Ayaş'ın idari birim sayısı 18'e düşmüştür.

Ankara'nın kazaları arasında yapılan sınır değişiklikleri kapsamında yapılan bir diğer değişiklik de şu şekildedir: Ayaş Kazası Merkez Nahiyesine bağlı Çağa Köyünün Perili Çiftliği ile Beypazarı kazası Merkez Nahiyesine bağlı Dikmen Köyünün Ereni Çiftliği ve dolayısıyla Dikmen Köyü ile Çağa Köyü bölgesindeki iki kaza arası sınırı, Hüyük - Küçükkarakaya ve Büyükkarakaya olarak yeniden oluşturulmuştur (Resmi Gazete, 24 Mayıs 1958, Sayı:9914, s. 19372).

Ayaş'tan ayrılan Güdül'ün ilçe yapılmasıyla beraber iki ilçe arasında ciddi düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin önceleri Güdül kazasına bağlı olan İlhan köyü alınan bir karar gereği yeniden Ayaş ilçesine bağlanmıştır (BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 275.8.10). Aynı şekilde Ayaş kazasının Merkez nahiyesine bağlı olan Salihler köyü, Güdül ilçesinin Merkez nahiyesi sınırlarına dâhil edilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 275.8.10; Resmi Gazete, 7 Nisan 1959, Sayı:10179, s. 10179). Bu çalışmanın bir benzeri de şudur: 6 Ekim 1959 tarihinde Ankara vilâyeti Ayaş kazası Merkez nahiyesine bağlı Saittiler, Güdül kazası Merkez nahiyesine bağlı Adalıkuzu ve Beypazarı kazası Merkez nahiyesine bağlı Adıvıran köyleriyle alâkalı bu bölgedeki iki kaza arası sınır yeniden belirlenmiştir (Resmi Gazete, 28 Ekim 1959, Sayı: 10343, s.22831).

Türkiye genelinde idari birimlerin yapılarında ve statülerinde şartların gelişmelerine bağlı olarak yeni düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Örneğin köy olan bir birimde nüfusun artmasına bağlı olarak belediye teşkilatlarının kurulduğu görülmektedir. Bu kapsamda, Ayaş'a bağlı olan Oltan köyünde tam teşekküllü bir belediye kurulmuştur (BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 424.16.14).

2. Cumhuriyet Döneminde Ayaş İlçesinin Nüfusundaki

Gelişmeler

1935 yılı nüfus verilerine göre, 2 nahiyeye ve 47 yerleşim yeri olan Ayaş'ta 11.859'u erkek ve 13.621'i kadın olmak üzere toplam kişi sayısı 25.480'dir. Bu tarihlerde 28 adet köyü bulunan Merkez nahiyesinin nüfusu en fazla olan

köyü 1.053 kişilik nüfusuyla Yeregözü köyüdür. Nüfusu en az olan köy ise 163 kişilik sayısıyla Kadiobası (Yürük) köyüdür. Bunun gibi 19 adet yerleşim yeri bulunan Güdül nahiyesinin nüfusu en fazla olan köy 929 kişiyle Akçakese köyüdür. En az olan ise, 71 kişilik nüfusuyla Meyve Bükü köyüdür. Bu arada yüzölçümü 1.080 km² olan Ayaş ilçesinin nüfus yoğunluğu 24'tür (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1937: 12-13). Bu değerler bağlamında Ankara'nın yüzölçümü ve nüfus en az olan ilçe Ayaş'tır.

1940 yılı nüfus verilerine göre Ayaş'ın yüzölçümü aynı kalmasına rağmen; nüfus yoğunluğu artarak 24'ten 25'e yükselmiştir. İlçenin toplam nüfusunda da artış vardır. Bu dönemde 12.345'i erkek ve 14.664'ü kadın olmak üzere toplam kişi sayısı 27.009'dur. Böylece beş yıl içerisinde ilçe nüfusu 1.529 kişi artmıştır. Bu tarihlerde Merkez nahiyesinin nüfusu 13.421'dir. Ayrıca, 1935 yılında olduğu gibi ilçede nüfusu en fazla olan yer 1.127 kişiyle Yeregözü köyüdür. Adı geçen köyün nüfusu da 1.053'ten 1.127'ye çıkarak toplamda 74 kişi artmıştır. Kadiobası (Yürük) köyü 165 ile yine nüfusu en az olan köydür. Güdül nahiyesinin toplam nüfusu ise 10.692'dir. 19 adet yerleşim yerinin bulunduğu adı geçen nahiyenin nüfusu en fazla olan birim 970 kişi ile Akçakese köyü iken; nüfusu en az olan da 79 ile Özcatlı köyüdür (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1940: 34-36).

1945 yılı nüfus verilerine göre, Ayaş'ın yüzölçümünde büyük bir artış olduğu görülmektedir. 1940 yılında 1.080 olan ilçenin yüzölçümü 1945 yılında 1.633 olmuştur. Bu durum, ilçeler arasındaki düzenlemelerle alakalı bir durumdur. Yüzölçümündeki bu artışa rağmen ilçenin nüfusunda azalma olduğu görülmektedir. Buna göre, şehir merkezinde ilçenin nüfusu 1.840'ü erkek ve 1.580'i kadın olmak üzere toplamda 3.420'dir. Bunun dışında bucaklara bağlı köylerde 10.827'si erkek ve 12.227'si kadın olmak üzere toplam nüfusu 23.097'dir. Ayaş'ın şehir merkezleri ile bucaklara bağlı köylerin toplam nüfusu 26.517'dir (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1946: 9-11). Burada dikkat çeken şey ise, Ayaş'ın nüfusunda kadın sayısının fazla olmasıdır.

1950 yılı nüfus sayımları temel alındığında 1945 yılına göre Ayaş'ta nüfusun arttığı net bir biçimde görülmektedir. 1945 yılında toplam nüfusu 26.517 olan Ayaş'ta nüfus 29.014'e çıkmış ve beş yılda 2.497 kişi artmıştır. Bu dönemde Merkez nahiyesinin nüfusu 15.573 ve Güdül nahiyesinin de nüfusu 10.141 kişidir. Toplamda 42 adet yerleşim yeri yani köyün olduğu Ayaş'ın nüfusu en fazla olan yeri 1.305 kişilik nüfusuyla Merkez nahiyesine bağlı olan Yeregözü köyüdür. Nüfusu en az olan yer de aynı şekilde Merkez nahiyesine bağlı olan Uğur Çayırı köyüdür (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1951: 70).

1955 yılında Ayaş'ın yüzölçümünde yeniden bir azalma olduğu görülmektedir. Buna göre, 1945 yılında yüzölçümü 1.633 km² olan Ayaş'ın yüzölçümü 1960 yılında 1.540 km² olmuş ve km²'ye düşen kişi sayısı da 20 olmuştur. Bu arada ilçenin nüfusu da artmış ve ilçe nüfusu 31.144 kişi olmuştur. Bu nüfusun 15.621'i erkek ve 15.523'ü kadındır. Ayaş'ın Merkez

nahiyesinin nüfusu da Güdül nahiyesinden oldukça yüksektir. Merkez nahiyesinin toplam nüfusu 15.968 iken; Güdül'ün ise 10.580'dir. 1955 yılı verilerine göre nahiye ve köylerin toplam nüfusu 26.548'dir (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1961: 31). Geri kalan 4.596 kişi ise şehir merkezinin nüfusunu oluşturmaktadır. Bu durum, 1955 yılı itibarıyla Ayaş'ta kırsal nüfusun kent nüfusundan çok fazla olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

1960 yılı içerisinde Ayaş'ta yapılan idari değişikliklerden dolayı ilçenin nüfusunda ciddi bir azalma olmuştur. Ayaş'a bağlı olan Güdül'ün ilçe olmasıyla birlikte Ayaş'a bağlı olan çok sayıda idari birim yeni ilçeye bağlanmıştır. Böylece ilçenin nüfusu da azalmış ve 1960 yılına göre 1965 yılında ilçe nüfusu yarı yarıya düşmüştür. 22 adet yerleşim yeri bulunan Merkez nahiyenin toplam nüfusu 12.781 iken; şehir merkezinin nüfusu 4.324'tür. Bu arada Ayaş'ın yerleşim yerleri içerisinde nüfusu en fazla olan yer 1.462 kişi ile Sinanlı yani Yeregözü köyüdür. Nüfusu en az olan idari birim ise 59 kişi ile Uğur Çayırı köyüdür (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1963: 44).

Yukarı kısımda ifade edildiği gibi, Ayaş'ta idari değişikliklerle birlikte ilçenin yüzölçümünde ciddi bir azalma olmuştur. 1955 yılında 1.540 km² olan ilçenin alanı, 1960 yılında 1.158 km²'ye düşmüş ve km²'ye düşen kişi sayısı da 20'den 14'e düşmüştür. Yani ilçenin nüfus yoğunluğunda da azalma olmuştur. 1965 yılında ilçenin toplam nüfusu 16.936'dır. Bu nüfusun 8.289'u erkek ve 8.647'si kadındır ve ilçede kadın nüfusu, erkek nüfustan fazladır. 1965 yılında Ayaş'ın şehir nüfusu, kırsal nüfusa oranla oldukça azdır. Buna göre, şehir nüfusu şu şekildedir: 2.031 kadın ve 1.842 erkek olan kent nüfusu 3.873'tür. Nahiye ve köylerin nüfusu ise, 6.805'i kadın ve 6.258'i erkek olmak üzere toplam nüfus 13.063'tür (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1968: 52).

1970 yılı nüfus verileri dikkate alındığı zaman Ayaş kazasının nüfus miktarının beş yıl içinde arttığı ve ilçenin yeniden büyük bir nüfusa sahip olmaya başladığı bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 1970 yılında ilçenin toplam nüfusu 17.501 kişidir. Bu sayının 8.730'u erkek ve 8.851'i kadındır. Bu nüfusun şehir ve köylere dağılımı şu şekildedir: Şehir merkezinin nüfusu 2.463'ü erkek ve 1.991'i kadın olmak üzere toplamı 4.454'tür. Nahiye ve köylerin nüfusu ise 6.267'si erkek ve 6.680'i kadın toplam 13.127 kişidir. Bu tarihlerde ilçenin yüzölçümünde herhangi bir değişiklik yoktur ve yine 1.158 km²'dir ve km²'ye düşen sayısı da 14'te 15'e çıkmıştır. Bu durum, beş yıl içinde ilçe nüfusunun yoğunluğundaki artışa da işaret etmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1971: 4).

1970 yılındaki coğrafi sınırlarında hiçbir değişim olmayan ilçenin nüfusu aynı şekilde 1.158 km²'dir ve km²'ye düşen kişi sayısı 16'dır. Yani beş yılda ilçenin nüfus yoğunluğunda bir artış olmuştur. Ayrıca ilçenin nüfus miktarında da ciddi bir artış vardır. İlçenin toplam nüfusu 9.425'i erkek ve 8.900'u kadın olmak üzere toplamda 18.325'tir. 1975 yılına kadar nüfusunda sürekli olarak kadın sayısı olan fazla olan Ayaş'ın nüfusunda ilk kez erkek

nüfus sayısı artmıştır. Bu da, ilçede yıllar içerisinde nüfusun yapısında ciddi bir değişikliğin olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü: 1976: 5)

1975 yılında Ayaş ilçesinde şehir nüfusunun arttığı görülmektedir. 1970 yılında şehir merkezi nüfusu 2.612'si erkek ve 1.193'u kadın olmak üzere 4.575 kişidir. 1970 yılında şehir nüfusu 4.454 olan şehir merkezi 1975 yılında 4.575'e çıkarak 121 kişi yükselmiştir. Aynı artış nahiyeye ve köylerin nüfusu için de geçerlidir. Bu tarihte 6.813'ü erkek ve 6.937'si kadının olmak üzere 13.750 kişidir. Bu arada 1975 yılında ilçede nüfusu en fazla olan Sinanlı köyüdür ve 3.005 kişidir. Nüfusu en az olan ise 90 kişi ile Uğur Çayırı köyüdür (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1976:6). Ancak 1975 yılına kadar nüfusu sürekli olarak artan ilçenin kişi sayısı 1980 yılında düşerek 17.202 kişiye gerilemiştir. Buna göre, 1975 yılında 18.325 kişilik nüfusu olan ilçenin kişi sayısı 1980 yılında 1.123 kişi azalmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1981: 4)

Sonuç

Tarihin ilk dönemlerinden beri önemli yerleşim merkezlerinden birisi olan Ayaş, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden başlayarak Ankara'nın büyük ilçeleri arasında yer almaktadır. 1923 yılından 1980'e kadar idari alanda çok sayıda düzenleme yapılan Ayaş'ta nüfus alanında da büyük değişimler olmuştur. İlçede bilhassa nüfus değişimleri yaşandıkça idari yapılarda düzenlemeler zorunlu hale gelmiştir. Bu durum, Ankara ilçeleriyle Ayaş'ın idari birimleri arasında yapılan değişikliklerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet döneminde Ayaş'ın hem ilçe merkezi hem de bağlı nahiyeye ve köylerinde Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde milliyetçilik politikaları bağlamında isim değişiklikleri olmuş ve bazı birimlerin isimleri tamamen değiştirilmiştir. Bu doğrultuda, Cumhuriyet döneminde Ayaş'a bağlı 10 adet yerleşim yerinin ismi değiştirilmiştir. Bu arada önceleri Ayaş'a bağlı bir nahiyeye olup sonradan ilçe haline getirilen Güdül'ün de idari birimlerinde isim değişiklikleri olmuştur.

Türkiye'de 1927 yılından 1980 yılına kadar yapılan 10 adet nüfus sayımında Ayaş ilçesinin nüfus sayımlarında artış ve azalmaların olduğu görülmektedir. 1955 yılına kadar hem coğrafi alanı hem de nüfus miktarı artan Ayaş'ın nüfusu 1957'de ciddi bir biçimde düşmüştür. Bu değişimin en büyük sebebi Güdül'ün tam teşekküllü bir ilçe halinde getirilmesidir. 1960'tan sonra tekrar artmaya başlayan ilçenin nüfusu, daha sonraları Ayaş'tan Ankara merkeze ve diğer şehirlere yapılan göçlerden dolayı ciddi bir biçimde azalmıştır. Bu nedenlerden dolayı Ayaş, günümüzde Ankara'nın en seyrek nüfuslu ilçelerindedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.)

BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 70.11.14.

BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 63.15.5.

BCA, Fon Kodu:30.11.1.0, Yer No: 79.24.11.

BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 95.11.19.

BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 275.8.10.

BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 275.8.10.

BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 424.16.14.

Resmi Gazeteler

Resmi Gazete, 23 Ekim 1929, Sayı: 1327, s.8423.

Resmi Gazete, 6 Temmuz 1930, Sayı: 1538, s.9197.

Resmi Gazete, 20 Haziran 1931, Sayı: 1827, s.555.

Resmi Gazete, 8 Mayıs 1932, Sayı: 2092, s.1436.

Resmi Gazete, 15 Ağustos 1933, Sayı: 2478, s.2491.

Resmi Gazete, 3 Temmuz 1956, Sayı: 9348, s.14780.

Resmi Gazete, 12 Eylül 1958, Sayı:10005, s. 20134.

Resmi Gazete, 22 Haziran 1948, Sayı: 6938, s.14219.

Resmi Gazete, 29 Haziran 1954, Sayı: 8741, s.9727.

Resmi Gazete, 16 Ağustos 1954, Sayı: 8778, s.10046.

Resmi Gazete, 4 Ağustos 1955, Sayı: 9069, s.12461.

Resmi Gazete, 10 Ağustos 1955, Sayı: 9074, s.12499.

Resmi Gazete, 28 Temmuz 1956, Sayı:9367, s. 15198.

Resmi Gazete, 27 Haziran 1957, Sayı:9644, s.17438.

Resmi Gazete, 24 Mayıs 1958, Sayı:9914, s. 19372.

Resmi Gazete, 7 Nisan 1959, Sayı:10179, s. 10179.

Resmi Gazete, 28 Ekim 1959, Sayı: 10343, s.22831.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Karaman, A.F (2006), "XIX. Yüzyıl Ortalarında Ankara Vilayetine Bağlı Ayaş Kazasının Sosyal ve İktisadi Durumu", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

- Ortaylı, İ. (2008), *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, 3. Baskı, Ankara: Cedit Neşriyat.
- Özgür, E. M. (2011), *Nüfus Coğrafyası*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Tunç, B.(2015) “Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Tunçel, H. (2000). Türkiye’de İsmi Değiştirilen Köyler, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/10.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *1935 Genel Nüfus Sayımı (Ankara Vilayeti)*, Devlet Basımevi, İstanbul 1936.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1935 Genel Nüfus Sayımı (Ankara Vilayeti)*, Hüsnü Tabiat Basımevi, İstanbul 1937.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1940 Genel Nüfus Sayımı*, Devlet Basımevi, İstanbul 1941.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1945 Genel Nüfus Sayımı*, Devlet Basımevi, İstanbul: 1946.
- Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *1955 Genel Nüfus Sayımı*, Devlet Kütüphanesi, Ankara 1961.
- Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *1955 Genel Nüfus Sayımı*, Devlet Kütüphanesi, Ankara 1963.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1950 Genel Nüfus Sayımı*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1968.
- Yücekaya, H. (2004), “1830 Nüfus Sayımında Ayaş Köyleri ve Kasabaları (Ankara’nın 232 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

